

ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN ŞEHİR TARİHİ VE İDARİ TAKSİMAT ÇALIŞMALARINDA KULLANILMASI: BERAT KAZASI ÖRNEĞİ (1840-1913)

USAGE OF KADI REGISTERS IN CITY HISTORY AND
ADMINISTRATIVE DIVISION STUDIES: BERAT KAZA EXAMPLE
(1840-1913)

İLKAY ERKEN

Araş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Res. Asist., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Science and Letters, Department of History
ilkay.erken@omu.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7049-1058

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-61, Ocak-January 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 14.08.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 12.10.2017
Sayfa-*Pages* : 313-332
DOI- : <http://dx.doi.org/>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>
This article was checked by iThenticate.

ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN ŞEHİR TARİHİ VE İDARİ TAKSİMAT
ÇALIŞMALARINDA KULLANILMASI: BERAT KAZASI ÖRNEĞİ
(1840-1913)

USAGE OF KADI REGISTERS IN CITY HISTORY AND
ADMINISTRATIVE DIVISION STUDIES: BERAT KAZA EXAMPLE
(1840-1913)

İLKAY ERKEN

Öz

Şer'iyye sicilleri muhtevastaki bilgiler ile hukuki, idari, mali ve iktisadi tarih çalışmalarna kaynaklık etmektedir. Kadının önüne gelen meselelerle ilgili işlemleri ve verdiği kararlar içerisinde bu konularla alakalı bilgiler yer alır. Berat, fethi ardından uzun yıllar idari bir merkez olmuştur ve bu manada buraya kadılar atanarak sicil kayıtları tutulmuştur. Berat şer'iyye sicilleri Amavutluk Devlet Arşivleri'nde bulunmaktadır. Amavutluk'taki siciller içerisinde süreklilik arz etmesi bakımından Berat sicilleri dikkat çekmektedir. Bu siciller vasıtası ile Berat şehrinin mahalle isimleri tespit edilmekte ve bu mahalle isimlerinde zamanla meydana gelen değişiklikler izlenebilmektedir. Ayrıca idari bir birim olarak Berat kazası dâhilindeki köy isimlerinin tespiti de aynı siciller vasıtası ile mümkündür. Berat'ın merkezi olduğu sancak içerisindeki idari taksimatla alakalı işlemler de aynı sicillerden takip edilebilir. Sicillerden elde edilen bu verilerin diğer kaynaklarla mukayesesinin yapılması kaynakların tenkidi bakımından önemlidir. Nitekim bu şekilde idari birim dahilindeki değişikliklerden ne kadarının sicillerden izlenebilir olduğu da görülebilir. Bu çalışmada Berat şer'iyye sicilleri ile salname ve belgelerden takip edilen idari birimlerin mukayesesi yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Berat, şer'iyye sicilleri, idari yapı, şehir tarihi

Abstract

It is a source of information on the contents of the şer'iyye registers, as well as on judicial, administrative, financial and economic history studies. Relevant information on these topics is included in the proceedings and decisions made by the kadı. Berat, became an administrative center for many years after the conquest, and kadıs were appointed here and kadı registers were kept. Berat kadı registers is in the Albanian State Archives. Berat registrations are remarkable in terms of continuity within the registers in Albania. By means of these registers, neighborhood names of the Berat city are determined and the changes in the name of these neighborhoods can be followed with time. In addition, the identification of village names within the Berat kazas as an administrative unit is possible through the same registers. Operations related to the administrative division in the sanjak where Berat is the center can also be followed from the same registers. The comparison of these data obtained from the registers with other sources is important for the criticize of sources. Thus, it can also be seen how much of the changes in the administrative unit can be monitored from the registers. In this study, it was tried to make a comparison between the administrative units seen in Berat registers, salsnames and the documents.

Key Words: Berat, kadı registers, administrative structure, city history

Giriş

Osmanlı Devleti'nde beylik döneminden itibaren fethedilen yerlere idareyi temsilen subaşı, hukuku temsilen kadı tayin edilirdi¹. Atamalar ise her seferinde berat ile yapılırdı. Bu berat ile atama işleminin yanında kadının yetki dairesi de belirtilirdi ki kadının bunun dışındaki yerlerde tasarruf hakkı yoktu². Kadılar, görevli oldukları yerlerde yalnızca kazai-hukuki değil aynı zamanda idari, beledi ve noterlik hizmetleri de görürlerdi³. Ancak özellikle 17. yüzyıldan başlayarak tımar sisteminde yaşanan gerileme ile birlikte kazanın sahip olduğu hukuki ve idari yapısı, idari birim lehine gelişir⁴. Kadıların asayişle alakalı mülki işleri ise Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile belediye işleri de şehirlerde İhtisap Nezareti'nin teşkili ile sonlanır. Evkaf Nezareti'nin 1836'da⁵ kurulmasıyla kadıların vakıflar üzerindeki denetim yetkisi kalmaz⁶. Böylece kadının idari, hukuki ve belediyeye dair görevlerinden çoğu nihayet bulur. Böylece görevleri nikâh, tereke taksimi, tâlâk, nafaka, alacak ve borç gibi davalarla sınırlı hale gelir⁷.

Şer'iyye sicilleri kadıların görevli oldukları sınırlar çerçevesinde yaptıkları işlerde tutmak zorunda oldukları deftere verilen isimdir. Kadı sicilleri⁸, kadı divânı, mahkeme kayıtları, sicillât-ı şer'iyye ve daha sık kullanımı ile şer'iyye sicilleri olarak da anılırlar⁹. Kelime manası bakımından bakıldığında ise mahkeme kayıtları olduğu söylenebilir¹⁰.

¹ Kadıların tayin yetkisi (Bk. İlber Ortaylı, "Kadı (Osmanlı Devleti'nde Kadı)", *DİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 69.) padişaha ait olmakla birlikte uygulamada kazasker eliyle kullanılmıştır. Bk. Fatih Gedikli, "Kaza (Osmanlı Devleti'nde Kaza)", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 118.

² Ataması yapılan kadılıklar (Bk. Ortaylı, "Kadı (Osmanlı Devleti'nde Kadı)", ss. 69-72.) derecelerine göre tasnif edilirdi. Payitaht olan Bursa, Edirne ve İstanbul gibi yerler ile stratejik konumdaki ve nüfus bakımından önemli şehirlerde tecrübeli kadıların görev yapması fikrinden hareketle buralardaki kadılıklar mevleviyet olarak isimlendirilirdi. Bu kadılar da mevâlî rütbesini alırdı. Bk. Fatih Uran, "Mevleviyet", *DİA*, C. 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 467.

³ Gedikli, "Kaza (Osmanlı Devleti'nde Kaza)", s. 118.

⁴ Nahiyeler de bunun alt birimi olur. Bk. Tuncer Baykara, "Kaza (Osmanlılar'da Kadının Yetki Alanını İfade Eden İdari Birim)", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, ss. 119-120.

⁵ 1826'da kurulmuş ancak 1838'de Meclis-i Vükela üyesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı ardından yenik sayılması sonrası yaşanan işgal esnasında başlayan milli mücadele neticesinde Ankara'da açılan meclis 2 Mayıs 1920 tarihli bir kanun ile bu nezaretin ve şeyhülislamlığın görevini üstlenen Şer'iyye ve Evkâf-ı Vekâleti 11 kişilik icra vekilleri heyeti içinde yer alır. Bk. Ali Akyıldız, "Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti", *DİA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 7.

⁶ Nizami mahkemelerin tesisi ve ardından bu mahkemelerin yetkilerinin de genişlemesi süreci yaşanır. 1840'da Ticaret Mahkemeleri'nin ve 1847'de Nizamiye Mahkemeleri'nin tesisi ardından 1858 tarihli Kanunname-i Arazi gibi uygulamalar görülür. Bk. Gedikli, "Kaza (Osmanlı Devleti'nde Kaza)", s. 119.

⁷ Ortaylı, "Kadı (Osmanlı Devleti'nde Kadı)", ss. 71-72.

⁸ Osmanlı'da ilk kadı sicillerine Bursa'da rastlanır ki 1455 tarihidir. Ancak daha erken dönemlere ait kadı defterlerinin de var olduğu halde günümüze kadar ulaşmadığı düşünülmektedir. Bk. Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *DİA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 9.

⁹ Defterler kadı ya da nâibi tarafından tutulmaktaydı. Bk. Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", s. 8.

¹⁰ Şer'iyye sicilleri içeriğinde ilk grupta bizzat kadılar tarafından düzenlenen hüccet (Bk. Mustafa Oğuz-Ahmet Akgündüz, "Hüccet", *DİA*, C. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 446.), i'lâm (Bk. Ahmet Akgündüz, "İ'lâm", *DİA*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 72.), ma'rûz, mürâsele ve diğer belgeler bulunurdu. (Bk. Ortaylı, "Kadı (Osmanlı Devleti'nde Kadı)", ss. 73.) İkinci grubu ise merkezden gönderilen ve kadının daha çok idari işleri ile ilgili olan tayin beratları (Bk. Mübahat S. Küttükoğlu, "Berat", *DİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 472.), fermanlar (Bk. Mübahat S. Küttükoğlu, "

Şer'iyeye sicillerinin sürekliliği¹¹ göz önüne alındığında içtimai, iktisadi, idari ve hukuki olmak üzere hemen her alandaki tarih çalışmalarında¹² çeşitli mukayeseler yapılmak üzere kullanılabilir kaynaklardır¹³. Sicillerdeki tereke, boşanma, yaralama-öldürme, borçlanma gibi kararlardan yola çıkılarak içtimai hayata dair geniş bilgiler edinilir¹⁴. Hatta bir üretim birimi, sanatın bir kolu dahi sicillerden izlenebilir¹⁵. Kimi araştırmacılara göre ise mahalli tarih araştırmalarının vazgeçilmez ve en önemli kaynaklarından¹⁶. Bu manada sicillerden vilayet, sancak, kaza ve nahiye örgütlenmeleri hakkında malumat sahibi olunur, bu idari birimlerdeki değişiklikler takip edilebilir¹⁷.

Ferman", *DİA*, C. 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 400.), tezkireler ve buyruhdular oluştururdu. Şer'iyeye sicilleri muhtevasında kadının yetki alanındaki (Bk. Gedikli, "Kaza (Osmanlı Devleti'nde Kaza)", s. 118.) ahalinin her türlü hukuki ve cezai anlaşmazlıklar yer alırdı. (Bk. Ortaylı, "Kadı (Osmanlı Devleti'nde Kadı)", ss. 70-71, 72.). Kadı önüne gelen meseleler İslam ve örfi hukuka göre çözüme kavuşturuldu. (Bk. Mehmet Beşirli, "385 Numaralı Harput Şer'iyeye Sicili'nin Tanıtımı ve Osmanlı Şehir Tarihi Açısından Önemi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.10, Ankara 1999, s. 6-7.) Bu kamu hizmeti bayramlar ve Cuma günleri dışında her zaman ifa edilirdi. (Bk. Ahmet Akgündüz, "İslâm Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 54.) Bu görevin yalnız kadılarınca yerine getirilmesi mümkün olmadığından nâibler bulunmaktaydı. Görevli oldukları bölgede kadı adına işlem yapan nâibler, atanmaları esnasında kendilerine bu yönde yetki verilmesi halinde kadılar tarafından tayin edilir (Bk. Gedikli, "Kaza (Osmanlı Devleti'nde Kaza)", s. 117.) ve burada kadıyı temsil ederlerdi. Bk. Ortaylı, "Kadı (Osmanlı Devleti'nde Kadı)", s. 73.

¹¹ Genellikle bir yıllık kayıtların sıralandığı defterlere bazı hallerde İstanbul'dan gelen belgelerin i'lam ve hüccet kayıtları arasına iliştirilmesi, bazı defterlerin buldukları yerden çıkarıldıktan sonra yeniden ciltlenmesi gibi nedenlerle kayıtlar arasında kronolojik bir sıra izlenememekte ve birkaç on yılı içeren defterler ortaya çıkmaktadır. Bk. Uğur, "Şer'iyeye Sicilleri", ss. 8-9.

¹² Fatih Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyeye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 187-213.

¹³ Türkiye'de 1991 yılında farklı il ve kütüphanelerde-müzelerde dağınık haldeki sicillerin bir yerde muhafazası iradesi ortaya çıkar. (Vehbi Günay, "Balkan Şehir Tarihleri Kaynağı Olarak Şer'iyeye Sicillerinin Envanter ve Kataloglarının Tespiti Hakkında", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 18, S. 2, Aralık 2003, s. 71-82.) Böylece sicillerin orijinaleri Milli Kütüphane'de, 2005 yılı itibarı ile de Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde toplanır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nde Türkiye'deki sicillerin mikrofilmleri yer alır. Türkiye dışındaki İmparatorluk bakiyesi topraklardaki siciller ise buldukları ülkelerin arşivlerindedir. Bk. Uğur, "Şer'iyeye Sicilleri", s. 9.

¹⁴ Nevzat Erkan, "18. YY'ın İlk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri-Şeriyeye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında-", *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2012. ;Yasin Taş, "Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat", *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2013. ;Tuğba Kara, "III. Ahmed Devrinde İstanbul'da Sosyal ve Kültürel Hayat", *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Samsun 2014.

¹⁵ Hüsnü Yücekaya, "Şer'iyeye Sicillerine Göre: 19. Yüzyılda Amasya, Kayseri, Tokat ve Trabzon Şehirlerinde Dokumacılık", *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2011.

¹⁶ Günay, "Balkan Şehir Tarihleri Kaynağı Olarak...", s. 77.

¹⁷ Kuşum Nuro, "The Significance Of The Kadı Registers (Ser'iyeye Sicilleri) Of The Ioannina, Manastır And Shkoder Provinces For Studies Of The Ottoman Period", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, C. 3, S. 5, Mart 2016, ss. 87-88.

Şer'iyye sicilleri temelinde yapılan çalışmalarda çalışılan defterin kapsadığı idari yapıya dair bilgiler verilmiştir¹⁸. Bu çalışmalarda sicillerde görülen köy, mahalle, nahiye, kaza ve sancak isimleri sıralanmıştır¹⁹. Ancak genellikle bu isimlerin sıralanması ile beraber sicillerdeki bilgilerin diğer kaynaklarla mukayese edilmesiyle bunlardan ne kadarının sicillere yansığının tespiti yoluna gidilmemiştir²⁰.

Çalışmada kaynak olarak kullanılan Berat şer'iyye sicilleri Arnavutluk Devlet Arşivleri'nde bulunur. Arnavutluk Devlet Arşivleri'ndeki şer'iyye sicilleri hakkında genel bir değerlendirme Vehbi Günay tarafından yapılmıştır. Yazar bu çalışmasında Balkanlar'da Osmanlı idaresi altında uzun ya da kısa bir süre bulunan ülkelerin tek tek tasnifini yaparak buralardaki siciller hakkında bilgiler vermiştir²¹. Arnavutluk Arşivleri hakkındaki detaylı değerlendirme ise Kujtim Nuro tarafından yapılmıştır. Bu değerlendirmede Arnavutluk'taki kayıtların ülkedeki işgallerden ve bu işgallerin olumsuz etkileri ardından günümüze kadar nasıl ulaştığının hikâyesi aktarılır. Bu kayıtlar içerisinde Berat sicillerinin durumu diğer idari birimlerle mukayese edildiğinde oldukça iyidir²².

Tiran Devlet Arşivlerindeki şer'iyye sicillerinden Yanya vilayetine ait olanlar 128 fon numarası ile genel bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu fonda toplam 253 dosya vardır.

¹⁸ İskender'in çalışmasında görüleceği üzere siciller vasıtası ile Kastamonu kazasının idari birimleri ve köy isimleri de tespit edilerek sıralanmıştır. Bk. Pelin İskender, "Bir Yerel Tarih Araştırması: 17. Yüzyıl Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 13, S. 2, Ekim 2005, ss. 568-569.

¹⁹ İrfan Bektaş, "86 No'lu Kütahya Şer'iyye Sicili Defterinin (1. Bölüm) Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kütahya 2011, ss. 177-179. ;Batuhan Pınar, "İstanbul Müftülüğü Seriyeye Sicilleri Arşivi Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği'ne Ait 673 Numaralı Hüccet-i Şer'iyye Defterinin Çeviri Yazısı ve Kısa Değerlendirilmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı*, İstanbul 2014, ss. 23-44. ;Gülseren Esiroğlu, "H. 1283-1284/M. 1866-1868 (34 Nolu) Antakya Şer'iyye Sicili (Transkripsiyon ve Değerlendirme)", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Hatay 2015, ss. 411-418. ;Musa Sezer, "78/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1078-1079/M. 1668) Transkripsiyon ve Değerlendirme", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri 2008, ss. 247-250.

²⁰ Aslında bu yöntem takip edilse dahi istenen sonuca ulaşmak yine de mümkün olmayacaktı. Bu konuda yapılan özellikle yüksek lisans çalışmaları incelendiğinde bazılarının aynı defterin farklı kişilere taksimi ile oluştuğu görülür. Ortaya konulan idari yapı ise ilgili şer'iyye defterinin tamamından değil sadece seçilmiş bölümünden ibarettir. Böyle olunca araştırmacının belirli sayfalar ile sınırladığı çalışması dâhilindeki kayıtlardaki-kararlardaki köyler-idari birimler dışındakiler fark edilemez. Oysaki defterin bir bütün olarak tahlilinde dahi kimi eksiklikler bulunacaktır. Bu bakımdan şer'iyye sicillerinin kaynaklık edeceği çalışmalarda sadece hacimsel ölçüler ışığındaki zaman-konu sınırlamasının metodolojik bakımdan sorunlu olduğu söylenebilir.

²¹ Günay, "Balkan Şehir Tarihleri Kaynağı Olarak...", s. 76.

²² Örneğin Mithat Fraşeri'den yapılan nakiller ile aslında geniş bir koleksiyon halinde muhafaza edilen 64 adet Elbasan sicil defterlerinin ve tapu kayıtlarının Sırp istilası ile tahrip edildiği, bunlardan geriye kalan kayıtların da 1946 yılında şehrin binalarının yıkılması ile yok olduğu nakledilir. Elbasan gibi Draç ve İşkodra'ya ait resmi kayıtlar da 1913'teki Sırp ve Karadağ işgalinde benzer kaderi yaşar. Bu kayıtlardan Draç'takilerin yakılması olayına yine Mithat Fraşeri şahit olur. Ergiri'ye ait kayıtlar ise Yunanlılar tarafından toplanarak Yanya'ya götürülür. Arnavutluk'un yabancı kuvvetlerce işgali ve sicillerinin tahribatı ardından elde kalan belgeler 1949'da Ulusal Arnavutluk Arşivi'ne nakledilir. Sicillerin bölgesel ve tarihsel bakımdan tasnifinin yanı sıra hemen Osmanlı Türkçesi'nden Arnavutça'ya çevirileri de o zaman başlar. Bk. Nuro, "The Significance Of The Kadı...", ss. 83-85.

Dosyaların birçoğunda bir ya da birkaç yaprak belge bulunur²³. Bazı dosyalardaki yaprak sayısı ise yüzün üzerindedir²⁴. Yanya vilayeti şer'iyeye sicilleri fonundaki dosyaların ilk 211'i Berat kazasına²⁵, diğerleri ise merkez vilayet ve diğer idari birimlere aittir²⁶. Çalışmada kullanılan Berat şer'iyeye sicillerinin içeriğinde tereke paylaşımı ve şahıslar arasındaki mukaveleler ile satış sözleşmeleri yaygındır²⁷. Sicillerin genelini oluşturan bu kararların dışında²⁸ aynı fonda ve Berat şer'iyeye sicilleri adı altındaki 115 numaralı dosyada tapu kayıtları yer alır. 240 yapraklık bu kaydın içeriğindeki tablolarda hangi köyde-çiftlikte kime kaç dönüm toprağın hangi tarihte ferağ edildiği listelenir²⁹. Bu defterlerin hemen hepsinin orijinal müsveddeleri değil temize geçirilmiş halleri mevcuttur. Bazılarında ise müsveddeler de defterlerin sonuna eklenmiştir³⁰.

Bu çalışmada Tiran Devlet Arşivlerindeki Berat şer'iyeye sicillerinden³¹ tespit edilen nefis-i Berat kazasının mahalle isimleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ardından yine aynı sicillerden takip edebildiğimiz köylerin Berat kazasının yıllar içerisindeki idari değişiklikler ile ne derece uyumlu olduğu incelenmiştir. Kaynak olarak Berat şer'iyeye sicilleri, devlet ve vilayet salnameleri ile idari değişikliklere dair Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden faydalanılmıştır.

1. İdari Yapı

Berat, 1417 yılında Evrenesoğlu İsa Bey komutasındaki Osmanlı kuvvetlerince fethedilir. Bu dönemde Rumeli Eyaleti dâhilindeki Avlonya sancağının merkezi olur. Sırpın Belgrad demesinden sebep Osmanlılar da burayı bir süre "Arnavud Belgradı"

²³ A. D. A. , *Fon no 128/Dosya no 121-133*. ;A. D. A. ,*Fon.128/Dos. 135-146*.

²⁴ Buna örnek dosyalar için bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 3*, 1688-1689. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 7*, 1858-1859. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 16*, 1674-1679. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 21*, 1699-1703. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 26*, 1872. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 27*, 1899-1902. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 30*, ty. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 31*, 1868-1869. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 32*, 1888-1889. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 33*, 1874-1876. ; A. D. A. , *Fon.128/Dos. 34*, 1870-1873. ; A. D. A. , *Fon.128/Dos. 35*, 1864-1865. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 36*, 1862-1872. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 38*, 1875. ;A. D. A. , *Fon.128/Dos. 115*, 1872-1910.

²⁵ Bunlardan 127 dosya 1839-1912 yılları arasındadır. Bu 127 dosyanın 61'i tam olarak mevcut iken 66 adedi eksiktir. Diğer 24 dosya ise 1913-1925 yılları arasını kapsar. Bk. Nuro, "The Significance Of The Kadı...", s. 85.

²⁶ Delvine kazası 212-214 nolu ve 1653-1802 tarihli dosyalardan, Ergiri kazası 215-223 nolu ve 1700-1913 tarihli dosyalardan, Yanya kazası 224-228 nolu ve 1825-1868 tarihli dosyalardan, Loşne kazası 229- 230 nolu ve 1914-1916 tarihli dosyalardan, Premedi kazası 231 nolu ve 1865 tarihli dosyalardan, Tepedelen kazası 232-233 nolu ve 1865 tarihli dosyalardan, Avlonya kazası ise 234-253 nolu ve 1827-1916 tarihli dosyalardan oluşmaktadır.

²⁷ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 8*, 1712-1716. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 10*, 1647-1751. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 112*, 1848. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 113*, 1832-1834. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 116*, 1757-1759.

²⁸ Nuro, çalışmasında birçok kişinin isimlerini değiştirmek üzere yaptıkları başvuruları da tespit eder. George'nin İsmail, Gonçe'nin Fatime, Rrapo'nun İbrahim ismini almak talebi gibi. Bk. Nuro, "The Significance Of The Kadı...", ss. 88-89.

²⁹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115*, 1872-1910.

³⁰ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27*, 1899-1902.

³¹ Berat sicillerinden kullandığımız dosyalar içerisindeki kararlarda genellikle Rumi Takvim esas alınmıştır. Daha az olsa da hem Rumi hem de Hicri Takvimin esas alındığı görülür. Ancak dosyalar içerisinde ister Rumi ister Hicri Takvim kullanılsın kararların sıralanmasında Rumi aylar temelinde bir tasnif yapıldığı, her Rumi ay sonunda ilgili bölümün kapatılarak yeni başlayan ay ile kararların yeniden sıralandığı görülür. Rumi yıl devir ettiğinde ise karar numaraları da yeniden birden başlar. Bu sebeple kaynak gösterimi esnasında mümkün olduğunca Rumi Takvim, sadece Hicri Takvim'in kullanıldığı dosyalarda ise Hicri Takvim esas alınmıştır.

şeklinde isimlendirir³². Tanzimat ile birlikte Yanya eyaletine bağlı, kendi ismi ile anılan livanın merkezi olur. Bir aralık liva merkezinin Avlonya'ya³³ taşınması dışında merkez olma özelliğini Yanya'nın vilayet teşkili sonrasında da korur³⁴. Bu dönem zarfında sancak dahilindeki kaza, nahiye ve köy sayıları yıllar itibarıyla değişiklik gösterir³⁵. Ancak bu çalışmada mukayeselerde bulunmak üzere sıklıkla başvurulmuş Rumi 1311/1895-1896 tarihli Yanya Vilayet Salnamesine göre sancağın Avlonya, Loşne ve daha sonradan Iskarapar ile Timoriçe kazalarının birleştirilmesiyle teşkil edilen Goşniçka olmak üzere üç kazası ve bir nahiyesi bulunur³⁶.

Tanzimat'ın ardından Berat'ın taşra idari teşkilatındaki konumu böyle olduğu halde kadınların görev alanlarının taksimi hakkındaki bilgilerde Yenişehir-i Fener mevleviyeti dairesi içerisinde mahreç payeli bir kadının bulunduğu kazai-hukuki birimdir. Berat'a benzer şekilde idari-mali ve kazai-hukuki bakımdan taksimat dağılımındaki farklılık diğer kazalarda da görülür. Eyalet merkezi olan Yanya kazai-hukuki bakımdan yine Berat kazasındaki gibi Ohri, Kesriye, Narda, Ergiri ile birlikte Yenişehir-i Fener mevleviyeti dairesi içerisindedir. Ancak taşra teşkilatının idari-mali taksimatına dair dağılımda Yanya eyalet merkezi olurken Ergiri, Narda ile Preveze ve Berat'ın bu eyalete bağlı birer liva oldukları idari yapı karşımıza çıkar³⁷.

2. Berat Şehri Mahallelerinin Tespiti

Yerel tarih çalışmalarında mahalle ve köy isimlerinin tespiti meselesi bu birimlerin isimlerinin genellikle topluca gösterilmemesi sebebi ile zor olmuştur. Köy ve mahalle isimlerinin göreceli olarak birlikte yer aldığı kaynaklardan olan nüfus defterlerinde ise genellikle sayımın yapıldığı yerlerle sınırlı kalınması bakımından kimi

³² Muhtemem Giray, "Berat", *DİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 474.

³³ Sancak ismi Avlonya'dır. Ancak Berat merkezdir. Sonradan Avlonya merkez yapılı. Lakin kaymakamın sancak idaresi için Berat'a sürekli gidip gelmesi ihtiyacından dolayı yeniden Berat merkez olur. Bk. B. O. A. , *LMVL*. 557-25009, 14 Rabiulevvel 1283/27 Temmuz 1866.

³⁴ *Devlet Salnamesi*, H. 1263, s. 82. ;D. S. , H. 1270, s. 68. ;D. S. , H. 1275, s. 69. ;D. S. , H. 1284, s. 168. ;D. S. , H. 1285, s. 98. ;D. S. , H. 1294, s. 450. ;D. S. , H. 1305, s. 37.

³⁵ Örneğin 1889 tarihli kaynaktan Iskarapar, Timoriçe, Avlonya, Malakasra adında dört kazaya münksım olan sancağın merkez kazası Berat'a bağlı 4 nahiyesi ile 347 köy bulunduğu görülür. (Bk. Şemseddin Sami, *Kamus'ul A'lâm*, C. II. , Mihran Matbaası, İstanbul 1889, s. 1260.) 1891 yılında Timoriçe ve Iskarapar kazalarının birleştirilmesi ile Goşniçka kazası teşkil edilir. Aynı zamanda Fiyer nahiyesinin merkezi Fiyer olan bir kaza, Loşne'nin de nahiye şeklinde idaresine dair işlemler vardır. (Bk. B. O. A. , *DH.MKT*. 1823-25, 20 Şaban 1308/31 Mart 1891.) Sancak dahilindeki idari taksimata dair değişiklikler 1893 yılında da devam eder. Berat'ın merkez kazasından idare edilmesinde güçlük çekilen köylerden müteşekkil nahiyeler ve yeni kazaların teşkiline devam edilir. (Bk. B. O. A. , *İ. DH*. 1301-58, 20 Recep 1310/7 Şubat 1893.) 1895-1896 yıllarında merkez kaza Berat'a bağlı nahiye sayısı 2-6, köy sayısı 433-600 arasındadır ki sebebi idari taksimata dair değişikliklerdir. Bk. *D. S.* , H. 1312, s. 850, 851. ;*D. S.* , H. 1313, s. 889, 890. ;*D. S.* , H. 1314, s. 894-895.

³⁶ *Yanya Vilayet Salnamesi*, R. 1311/M. 1895-1896, s. 149-160

³⁷ H. 1272/M. 1855-1856 tarihli devlet salnamesine kadar gördüğümüz bu durum kimi araştırmacılar tarafından idari taksimata dair örneklerde kullanılır. Oysaki burada ifade edilen şey idari-mali olarak kazanın taksimatı olmayıp, kazai-hukuki bir birim olarak kazada görev yapan kadınların yetki alanını ve payesini gösteren bir taksimattır. Bk. *D. S.* , H. 1263/M. 1846-1847, s. 71-72. ;*D. S.* , H. 1264/M. 1847-1848, s. 72. ;*D. S.* , H. 1265/M. 1848-1849, s. 65. ;*D. S.* , H. 1266/M. 1849-1850, s. 36, 42. ;*D. S.* , H. 1267/M. 1850-1851, s. 64-70. ;*D. S.* , H. 1268/M. 1851-1852, s. 62, 69. ;*D. S.* , H. 1270/M. 1853-1854, s. 71, 78. ;*D. S.* , H. 1271/M. 1854-1855, s. 61, 67. ;*D. S.* , H. 1272/M. 1855-1856, s. 64. ;*D. S.* , H. 1273/M. 1856-1857, s. 63.

eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle çeşitli kaynakların karşılaştırılması ve elde edilen bilgilerin bir arada değerlendirilmesi ihtiyacı doğmaktadır.

Berat'ın 17. yüzyıldaki mahalle isimleri Evliya Çelebi'den öğrenilir. Ancak mahalle isimlerinden birçoğu metinden okunamadığı için mahallelerden bazılarının isimleri ile toplam sayısı dışında yeterli malumat elde edilemez. Toplam mahalle adedini 30 olarak veren Çelebi'nin eserindeki mahalleler "Murad Çelipa, Uzkurlu, Hünkâr, Vakıf, Baba Kadı, Paşmakçılar, Akmesicid, Eskibâzâr, Güngörmez" şeklinde sıralanır. Çelebi, Berat'taki mahallelerden birisinin Yahudi olmak üzere toplam on tanesinin Gayrimüslim mahallesi olduğunu belirterek "Çingene, Ermeni ve Freng" mahallelerinin bulunmadığını ekler³⁸. Diğer yandan Yanya vilayet salnamelerinde yapılan incelemeler neticesinde Berat'ın "Hasankale, Vakıf, ve Murad Çelebi" mahalleri tespit edilir³⁹. Berat kazasının Gayrimüslim nüfusu vukuatına dair defterden ise "Kale, Sitkoveş, Mangalem, Vakıf, Goriça" mahalleleri bulunur⁴⁰. Bu kaynakların dışında Nuro'nun çalışmasında yine Berat kadı defterlerinden yapılan incelemelerden hareketle Berat şehri mahallelerine misal olarak "Mahalle-i Atik, Cami Atik, Vojvoda, Murat Celepi, Mahalle-i Vakef" gösterilir⁴¹.

Evliya Çelebi, nüfus vukuat defteri, salname ve Nuro'nun çalışması ile bulunan mahallelerden tekraren sayılanları dikkate aldığımızda on yedi mahalle ismine ulaşırız. Ancak bu şekilde Evliya Çelebinin şehri ziyaretinde ifade ettiği otuz mahallenin tespiti dahi tamamlanmaz. Üstelik bu mahallelerin görüldüğü kaynaklar arasındaki zaman farkı dikkate alındığında bazı mahalle isimlerinin değişmiş olabileceği de ihtimal dahilindedir. Bir diğer mesele ise klasik dönem mahallelerinin Tanzimat dönemi mahallelerinden ebat olarak küçük olmalarının yarattığı sonuçtur. Yani bir kasabanın Tanzimat öncesindeki mahalle sayısında sonrası ile mukayese edildiğinde azalma olabilmektedir. Bunun için mahalle sayılarının daha güncel kaynaklardaki bilgilerle mukayesesi önemlidir. Üstelik süreç içerisinde mahallelerin büyükleri ile birlikte isimleri de değişmektedir. İşte burada eksik kalan mahallelere -mahkeme kayıtlarına yansayanlara- Berat şer'iyye sicillerinden ulaşılabilir.

Tablo 1: Tanzimat Sonrası Berat Şehri Mahalleleri (1840-1913).

Alet ⁴²	Altan ⁴³	Ak Mescid ⁴⁴	Atik ⁴⁵	Breka ⁴⁶
--------------------	---------------------	-------------------------	--------------------	---------------------

³⁸ Akmesicid için Akmahalle ifadesi de kullanılır. Bk. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, VIII. Kitap, İstanbul; Yapı Kredi Yayınları, 2003, ss. 288-289.

³⁹ Berat dahilindeki okulların isimleri sıralanırken bazı mahalle isimleri de zikir edilir. Bk. *Yanya Vilayet Salnamesi*, R. 1311/M. 1895-1896, s. 153.

⁴⁰ B. O. A. , *ML. CRD. d. 1704*, 15 Muharrem 1272/27 Eylül 1855.

⁴¹ Nuro, "The Significance Of The Kadı...", s. 88.

⁴² آلت bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 225*, 29 Recep 1282/18 Aralık 1865. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 34/Karar no 104/s. 328*, 3 Şaban 1288/18 Ekim 1871. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 36*, s. 6, 27 Rabiulevvel 1293/22 Nisan 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 339*, s. 89, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 125/s. 36-37*, 13 Temmuz 1326/26 Temmuz 1910.

⁴³ التان bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 610*, 19 Kanunuevvel 1315/1 Aralık 1899.

⁴⁴ اق مسجد bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 3/s. 110*, 1688-1689. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 114/s. 2*, H. 1085/M. 1674. ;A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 65*, 30 Rabiulevvel 1275/7 Kasım 1858.

Cedid ⁴⁷	Delibega ⁴⁸	Glaviç ⁴⁹	Goriça ⁵⁰	Hasankale ⁵¹
Hulek ⁵²	Hurice ⁵³	Hüseyin Ankale ⁵⁴	İzgor Ahmed Bey ⁵⁵	Jirkityan ⁵⁶
Kala ⁵⁷	Kara Ali Bey ⁵⁸	Kara Kasım ⁵⁹	Mangalem ⁶⁰	Mehmed Bey ⁶¹

⁴⁵ عتيق bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 122*, 13 Safer 1281/18 Temmuz 1864. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 300*, s. 76, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 5/s. 3*, 15 Kanunusani 1306/27 Ocak 1891. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 390*, 27 Eylül 1315/4 Cemazeyilahir 1317/9 Ekim 1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 183/s. 59*, 10 Nisan 1326/23 Nisan 1910.

⁴⁶ بريق ve bazen de بريقا imlasi ile. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 937/s. 149*, 20 Ramazan 1305/31 Mayıs 1888. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar. 452/s. 38*, 23 Safer 1311/5 Eylül 1893. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 147/s. 18*, 23 Muharrem 1315/24 Haziran 1897. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 111*, 30 Mayıs 1316/12 Haziran 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 548*, Kanunuevvel 1316/Aralık 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 161/s. 51*, 17 Şaban 1330/1 Ağustos 1912.

⁴⁷ حديد bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 7/s. 62-63*, 3 Rabiulahir 1275/10 Kasım 1858. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 33/Kar. 58/s. 2*, 5 Rabiulahir 1291/22 Mayıs 1874. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 34/Kar. 65/s. 201*, 15 Rabiulevvel 1288/4 Haziran 1871. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 13/s. 4*, 26 Kanunusani 1306/7 Şubat 1891. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 147/s. 17*, 15 Muharrem 1315/16 Haziran 1897. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 368*, 21 Eylül 1315/3 Ekim 1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 106/s. 30*, 23 Mart 1325/5 Nisan 1909.

⁴⁸ دليغا bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 114/s. 5-6*, H. 1085/M. 1674. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 112/s. 12*, 23 Safer 1265/18 Ocak 1849. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 97*, s. 3, 17 Rabiulevvel 1293/12 Nisan 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 371/s. 97*, 19 Safer 1305/6 Kasım 1887. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 300*, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 147/s. 6*, 9 Cemazeyilahir 1314/15 Kasım 1896. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 236*, Ağustos 1316/Ağustos 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 447*, Teşrinievvvel 1316/Ekim 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 41/s. 6*, 1 Ağustos 1326/14 Ağustos 1910. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 155/s. 49*, 8 Mart 1327/21 Şubat 1912.

⁴⁹ غلويچ bazen غلويچ imlasiyla. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 7/s. 63*, 15 Rabiulahir 1275/22 Kasım 1858. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 47*, s. 8, 3 Rabiulahir 1293/28 Nisan 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 707*, 20 Şubat 1315/4 Mart 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 290*, s. 73, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890.

⁵⁰ غوريچا bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 7/s. 86*, 15 Rabiulahir 1276/11 Kasım 1859. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 13/s. 3*, 11 Recep 1278/12 Ocak 1862. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 32*, 23 Safer 1280/9 Ağustos 1863. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 240*, 19 Ramazan 1282/5 Şubat 1866. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 140/Kar. 1081*, s. 2, 23(?) Zilkade 1305/1(?) Ağustos 1888.

⁵¹ Bazı kararlarda انكل Ankale ve سنيكال Senikale imlalarına tesadüf edilir. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 343*, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar. 694/s. 52*, 24 Teşrinievvvel 1309/5 Kasım 1893. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 558*, Kanunuevvel 1316/Aralık 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 97/s. 27*, 15 Eylül 1324/28 Eylül 1908. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 138/s. 41-42*, 15 Rabiulevvel 1329/16 Mart 1911.

⁵² حولق bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 3/s. 8*, 1 Mart 1306/13 Mart 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 334*, s. 87, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar. 181/s. 13*, 19 Şaban 1310/8 Mart 1893. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 626*, 25 Kanunuevvel 1315/6 Ocak 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 91/s. 55*, 12 Haziran 1911. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 185/s. 60*, 26 Rabiulevvel 1331/11 Şubat 1915.

⁵³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 133/s. 40*, 1 (?) Kanunuevvel 1326/14(?) Aralık 1914.

⁵⁴ حنينك bazen حصين انكال Hanikale ve bazen de sadece انكل imlaları ile gösterilir. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 20/s. 33*, 28 Cemazeyilahir 1271/18 Mart 1855. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 71/s. 5*, 7 Cemazeyilevvel 1272/15 Ocak 1856. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 7/s. 73*, 3 Ramazan 1275/6 Nisan 1859. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 73*, 4 Şevval 1280/13 Mart 1864. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 58/s. 136*, 19 Nisan 1304/1 Mayıs 1888. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 343*, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 65/Kar. 171/s. 336*, 6 Temmuz 1311/18 Temmuz 1895.

⁵⁵ ايز غور احمد بك bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 3/s. 84*, 1688-1689. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 50*, s. 8, 5 Rabiulahir 1293/30 Nisan 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 1746/s. 40*, 24 Recep 1304/18 Nisan 1887. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 351*, s. 93, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 493*, 2 Teşrinisani 1315/11 Recep 1317/14 Kasım 1899.

⁵⁶ ژيركيتيان bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 92*, s. 2, 15 Rabiulevvel 1293/10 Nisan 1876.

Murad Çelebi ⁶²	Peskoveş ⁶³	Prema ⁶⁴	Sitkoveş ⁶⁵	Sulek ⁶⁶
Tepe Kıptıyan ⁶⁷	Umur Paşa ⁶⁸	Üstadoğlu ⁶⁹	Vakıf ⁷⁰	Zabitan ⁷¹

⁵⁷ قلع bk. A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 66*, 12 Cemazeyilahir 1275/17 Ocak 1859. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 37/Kar. 76/s. 32*, 12 Rabiulevvel 1291/29 Nisan 1874. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 279*, s. 70, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 147/s. 99*, 2 Teşrinievvvel 1315/14 Ekim 1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 119/s. 35*, 1 Mayıs 1328/14 Mayıs 1912.

⁵⁸ قرا علی بك bk. A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 80*, 19 Muharrem 1275/29 Ağustos 1858. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 34*, s. 167, 2 Muharrem 1295/6 Ocak 1878. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 288*, s. 73 Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar. 93 /s. 9*, 24 Kanunusani 1308/5 Şubat 1893. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 497*, 6 Teşrinisani 1315/18 Kasım1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 105/s. 30*, 24 Şubat 1324/9 Mart 1909.

⁵⁹ قرا قاصم bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 71/s. 33*, 2 Safer 1273/2 Ekim 1856.

⁶⁰ منغالم bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 129/s. 1*, Rabiulevvel 1257/Nisan 1841. ;A. D. A. *Fon 128/ Dos. 7/s. 62*, 25 Rabiulevvel 1275/2 Kasım 1858. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 122*, 23 Muharrem 1281/28 Haziran 1864. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 147/s. 20*, 23 Muharrem 1315/24 Haziran 1897. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 35/s. 12-13*, 22 Safer 1323/28 Nisan 1905.

⁶¹ ایز عور محمد بك bazı kararlar da imlastıyla verilir. Bk. A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 89*, 13 Rabiulahir 1276/9 Kasım 1859. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 34/Kar.64/s. 334*, 18 Şevval 1288/31 Aralık 1871. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 302*, s. 77, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 423*, 9 Teşrinievvvel 1315/21 Ekim 1899.

⁶² مراد چلبی bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 4/s. 22*, 1674-1684.; A. D. A. , *Fon 128/Dos. 130/s. 1*, Recep 1269/Mayıs 1853. ; A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 73*, 19 Safer 1275/28 Eylül 1858. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 318*, s. 82, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 478*, 28Teşrinievvvel 1315/9 Kasım1899.

⁶³ پىكوش bk. A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 68*, 17 Cemzeyilevvel 1275/23 Aralık 1858. ;A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 89*, 12 Rabiulahir 1276/8 Kasım 1859.

⁶⁴ پرما bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 58/ s. 1*, 15 Rabiulahir 1303/21 Ocak 1886. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 708*, Kanunuevvel 1317/Aralık 1901.

⁶⁵ Kimi kararlar da صيقوش Senikoveş imlastı ile görülür. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 20/s. 2*, 7 Recep 1267/8 Mayıs 1851. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 34/Kar. 16/s. 58*, 20 Rabiulevvel 1287/20 Haziran 1870. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 57/Kar. 1459s. 15*, 28 Rabiulevvel 1306/2 Aralık 1888. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos.72/s. 53-54*, 25 Temmuz 1306/6 Ağustos 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 7/s. 87*, 2 Kanunusani 1330/15 Ocak 1915.

⁶⁶ ماصولك ve bazı yerlerde صولك imlastı ile geçer. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 55/s. 1*, 11 Rabiulahir 1267/13 Şubat 1851. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 969/s. 149*, 20 Ramazan 1305/31 Mayıs 1888. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 72/s. 47*, 16 Kanunuevvel 1305/28 Aralık 1889.

⁶⁷ كيبتيان bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 3/s. 81*, 1688-1689. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 34/Kar. 84/s. 64*, 11 Rabiulahir 1287/11 Temmuz 1870. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 23*, s. 25, 30 Cemazeyilevvel 1293/23 Haziran 1876.

⁶⁸ عمر پاشا bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 112/s. 19*, 4 Cemazeyilevvel 1265/28 Mart 1849. ;A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 63*, 7 Rabiulevvel 1275/15 Ekim 1858. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 37/Kar. 17/s. 38*, 30 Rabiulevvel 1291/17 Mayıs 1874. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 40*, s. 17, 3 Cemazeyilevvel 1293/27 Mayıs 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 372/s. 97*, 19 Safer 1305/6 Kasım 1887. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 319*, s. 82, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 403*, 2 Teşrinievvvel 1315/914 Ekim 1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 230/s. 74*, 2 Kanunuevvel 1331/15 Aralık 1915.

⁶⁹ اوستاداوغلی bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 113/s. 2*, 1 Muharrem 1248/30 Mayıs 1832.

⁷⁰ وقت bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 5/s. 54* H. 1162/M. 1746. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 113/s. 5*, 25 Muharrem 1248/24 Haziran 1832. ;A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 73*, 18 Safer 1275/27 Eylül 1858. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 34*, 15 Rabiulevvel 1280/30 Ağustos 1863. ;A. D. A. , *Fon 128/Dos. 26/Kar. 115*, 29 Safer 1289/8 Mayıs 1872. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 37*, s. 7, 28 Rabiulevvel 1293/23 Nisan 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 349*, 15 Eylül 1315/22 Cemazeyilevvel 1317/27 Eylül 1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 52/Kar. 108/s. 31*, 2 Haziran 1325/15 Haziran 1909.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Berat şehrinin -en azından tespit edilebildiği kadarı ile- Tanzimat sonrası dönemde mahkeme kayıtlarına yansıyan mahalle sayısının 30 olduğu söylenebilir. Eski Pazar⁷², Güngörmez⁷³, Elhac Sinan⁷⁴, Sigomi⁷⁵, Cami Atik⁷⁶ mahalleleri ise 17. yüzyılın son çeyreğine yani Evliya Çelebi'nin şehri ziyaretinin hemen sonrasına ait Berat şer'iyye sicilleri kayıtlarında görülür. Eskipazar ve Güngörmez Çelebi tarafından belirtilen mahallelerdendi. Bu mahallelerin, Elhac Sinan ve Sigomi mahalleleri ile birlikte Çelebi'nin bahsettiği 30 mahalle dahilinde olması muhtemeldir. Ancak sonraki yüzyıllara ait mahkeme kayıtlarında bu mahalle isimlerine rastlanmadığı için yukarıdaki tabloya kaydedilmemişlerdir. Söz konusu mahallelerin isimleri değişmiş ya da bu mahalleler bölünerek farklı isimlerdeki mahallelere taksim edilmiş olabilir.

Evliya Çelebi'nin şehri ziyaretinde belirttiği ve isimleri de tablodan okunabilen Murad Çelipa, Vakıf, Akmesicid, Eski Pazar, Güngörmez mahalleleri farklı yıllara ait sicillerde yer alır. Ancak Baba Kadı, Paşmakçılar, Hünkâr isimli mahallelere dair bir veriye rastlanmaz. Nuro'nun çalışmasında Evliya Çelebi'den farklı olarak belirtilen "Mahalle-i Atik ve Cami Atik'e" dair kayıtlara da sicillerden ulaşılırken "Vojvoda" mahallesine tarafımızca rastlanmaz.

Çelebi, mahalle isimlerini sıralarken alt kale surları içerisindeki Mangalem'i tarif eder. Aynı şekilde iç kaledeki Kala mahallesi ile Kuru varoşu dediği Goriça'dan⁷⁷ da bahsettiği halde isim belirtmez⁷⁸. Bunun nedeni Çelebi'nin Berat şehrinin mahalle sayısı olarak verdiği 30 sayısının sadece kale dışındaki yerlerden ibaret olmasıdır denilebilir. Lakin Kuru varoşu yani Goriça, ne iç ne de aşağı kalede olmayıp Osumi Irmağı'nın karşısındadır. Bu sebeple Çelebi'nin ifade ettiği 30 mahalle içerisinde bu üç mahallenin de yer aldığı söylenebilir.

Evliya Çelebi'nin eserindeki mahallelerden okunamayanları biliyor olsa idik bile bunların da isimlerinin zamanla değiştiğini görecektik. Ayrıca yeni kurulan mahalleler ile ismi farklılaşan mahallelerin olduğu da ortadadır. Diğer bir mesele ise Evliya Çelebi bahsettiği 30 mahalle içerisinde "Ermeni, Freng ve Çingene" mahalleleri yoktur der⁷⁹. Ancak daha 1688 yılına ait sicil kaydında Çelebi'nin ifadesinin aksine Berat'ta Kıptiyan mahallesinden bahsedilir. Nitekim bu mahalle aradan geçen iki asır sonra da varlığını korur. Bu nedenle Çelebi'nin belirttiği mahalle isimlerinin kısmen de olsa eksik olma ihtimali göz önünde tutulmalıdır.

⁷¹ زابيتان bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 461*, 23 Teşrinievvel 1315/4 Kasım 1899.

⁷² Pazar-ı Atik imlasi ile de verilir. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 16/s. 41*, 1674-1679. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 3/s. 82*, 1688-1689.

⁷³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 114/s. 5*, H. 1085/M. 1674. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 16/s. 34*, 1674-1679. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 3/s. 19*, 1688-1689.

⁷⁴ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 3/s. 110*, 1688-1689.

⁷⁵ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 16/s. 26*, 1674-1679.

⁷⁶ Eski Cami mahallesi şeklinde de yazılır. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 4/s. 23*, 1674-1684. ; A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 16/s. 40*, 1674-1679. ;A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 3/s. 80*, 1688-1689.

⁷⁷ Goritsa şeklindeki imlasi ile Slavca kökenli olması muhtemeldir. Yüksekçe, ağaçlık bir alan ya da koruluk anlamı ile Çelebi'nin Kuru Varoşu ifadesi ile de örtüşür.

⁷⁸ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, ss. 287, 290

⁷⁹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 288.

Diğer bir konu ise mahalle isimlerinin kullanımındaki değişikliklerdir. Hüseyin Ankale mahallesi, Hanikale ve Ankale şeklindeki imlalar ile kararlarda yer alır⁸⁰. Benzer şekilde Hasankale mahallesi de Senikale ve Ankale imlası ile ifade edilir. Yani birbirinden farklı iki mahalle olarak karşımıza çıkan Hüseyin Ankale ve Hasankale mahalleleri bazı durumlarda sadece Ankale şeklinde gösterilir. Kararlardaki Ankale ifadesi ile bu iki mahalleden hangisinin kastedildiğini anlamak zorlaşır. Lakin iki farklı mahallenin varlığı sicillerdeki kararlarda açıkça takip edilir⁸¹. Bu duruma benzer bir meseleye İzgor Ahmet Bey ve İzgor Mehmet Bey mahallelerinde rastlanır. 1833 tarihli kayıta İzgor Ahmed Bey mahallesi sadece İzgor mahallesi şeklindeyken sonraki kararlarda İzgorzade Ahmed Bey mahallesi olarak izlenir⁸². İzgor Ahmed Bey Mahallesi gibi İzgor Mehmed Bey mahallesi de zamanla bir takım değişikliklere uğramıştır⁸³. İzgor Mehmed Bey mahallesi 17. yüzyıla ait yani göreceli olarak daha eski kayıtlarda Mendal Mehmed Bey mahallesi şeklindedir⁸⁴. Hatta Mehmed Bey mahallesinin Evliya Çelebi'nin anlattığı Uzkurlu mahallesi olması da muhtemeldir. Nitekim kimi kayıtlarda bu mahalleye Uzkurlu Mehmed Bey mahallesi denmesinin nedeni bu olabilir⁸⁵.

Berat şehrinde varlığını bugün de muhafaza eden Mangalem mahallesi bazı kayıtlarda Mangalen imlası ile verilir⁸⁶. Mangalem gibi Evliya Çelebi'nin Berat kalesi ve şehrini tasvirinde gayet açık bir şekilde anlatılan Goriça'nın adı da Koru'dur⁸⁷. Ancak Çelebi'nin tasviri ardından sicillerdeki ifade ile bu mahalle Goriça ismini alır ve halen böyledir⁸⁸. Nuro'nun belirttiği "Cami-i Atik" mahallesi sicillerde 17. yüzyılın son çeyreğine ait kayıtlardadır. Sonraki yıllara ait kayıtlarda bu mahalle ismine rastlanmaz iken Atik yer alır. Buradan "Cami-i Atik" isminin sadece Atik'e dönüştüğü bir süreç yaşanmıştır diye bir önermede bulunulabilir.

Bu bilgilerden hareketle Evliya Çelebinin tasviri ve ardından 20. yüzyıl başına kadar sürekli bir şekilde sicillerinden takip edebildiğimiz mahalleler Tepe Kıptıyan, İzgor Ahmed Bey, Murad Çelebi, Ak Mescid, Delibega, Mangalem, Kale, Goriça ve Eskipazar'dan ibarettir. Sicillerdeki diğer mahalleler ise Çelebi'nin seyahati ardından şehrin yaşadığı gelişim neticesinde muhtemelen yeniden tesis edilen mahallelerdir.

⁸⁰ حسين انكل وحنيلال و صنيكال وحنيلال وحنيلال için bk. A. D. A. , *Fon 128/Dos. 7/s. 73*, 3 Ramazan 1275/6 Nisan 1859. ;A. D. A. , *Fon 128/Dos. 31/Kar. 939/s. 158*, 21 Ramazan 1285/5 Ocak 1869. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 963/s. 148*, 17? Ramazan 1305/28 Mayıs 1888.

⁸¹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 58/s. 136*, 19 Nisan 1304/1 Mayıs 1888. ; A. D. A. , *Fon 128/Dos. 72/s. 22*, 11 Teşrinisani 1305/23 Kasım 1889. ; A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 65/Kar. 171/ s. 336*, 6 Temmuz 1311/18 Temmuz 1895.

⁸² ايزغور زادا احمد بك bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 113/s. 5-6*, 17 Şevval 1248/9 Mart 1833. ;A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 67*, 7 Cemzeyilevvel 1275/13 Aralık 1858. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 179*, 7 Zilkade 1281/3 Nisan 1865.

⁸³ ايزغور محمد بك bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 20/s. 2*, 13 Recep 1267/14 Mayıs 1851. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 20/s. 32*, 25 Muharrem 1271/18 Ekim 1854. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 35/s. 180*, 11 Zilkade 1281/7 Nisan 1865. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 1363/s. 8*, 5 Rabiulahir 1304/1 Ocak 1887.

⁸⁴ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 114/s. 2, s. 4*, H. 1085/M. 1674. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 3/s. 15*, 1688-1689.

⁸⁵ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar. 135/ s. 11*, 8 Şubat 1308/20 Şubat 1893.

⁸⁶ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 114/s. 3*, H. 1085/M. 1674.

⁸⁷ Koru'nun hemen arkasındaki dağın zirvesindeki harap kale de Çelebi'nin tasvirindeki parçalardan birisi olup Koru mahallesindeki kiliseler ve ahalisi hakkındaki bilgiler bu gün dahi canlıdır. Bk. *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 290.

⁸⁸ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 112/s. 8*, 25 Rabiulevvel 1265/18 Şubat 1849.

Evliya Çelebi'nin tasvir ettiği Berat şehri mahalleleri ve sicillerdeki mahallelerden hemen hepsinin isimleri değişmiştir. Bugün şehirde Mangalem, Goriça, Kale ve Eskipazar mahalleleri belirgin bir şekilde tespit edilir. Şehre Tiran istikametinden girildiğinde sağda akan Osumi nehri üzerinde birkaç defa yıkılarak yeniden inşa edilen Goriça köprüsüne gelmeden bulunan semtin adı ahali dilinde hala Murad Çelebi mahallesini andırırçasına “Çelepia” şeklindedir. Eskibazar mahallesi ifadesi ise bugün şehir meydanındaki Kurşunlu Camii ve Ortodoks Kilisesinin bulunduğu civara gayri resmi olarak “Pazar” denilirken kullanılır⁸⁹. Kale mahallesi Berat Kale'si içerisindeki yerini muhafaza ederken alt kale surları dahilindeki Mangalem mahallesi de aynı şekilde varlığını korumaktadır. Mangalem mahallesinin karşısında Osumi Irmağı'nın kıyısında ise Goriçe bulunmaktadır. Ancak diğer mahallelerin isimlerini ve konumlarını takip edebilmek mümkün değildir. Burada idarecilerin çeşitli gerekçelerle yer isimlerinde yaptıkları düzenlemelerin şehir tarihi çalışmaları bakımından ortaya çıkardığı zorluklar görülmektedir.

3. Berat Kazası Köy İsimleri Üzerine Tespitler

1895-1896 tarihli Yanya Vilayet Salnamesi'nden anladığımız kadarı ile Berat kazasının köy sayısı ise 217'dir⁹⁰. Buradaki köylerin birçoğu farklı tarihli şer'iyye sicillerinden takip edilir. Ancak salnamede sıralanan köylerin dışındaki bazı köyler farklı tarihlere ait sicil defterlerinde yine Berat kazası dahilindedir. Bu köylerden tespit edilebilenlerin 1897 ve sonrasına yani bahsedilen tablodan sonraki yıllara ait sicillerde yoğunlaştığı dikkat çeker. Fakat Ada⁹¹, Çıplak⁹², Çoroveş⁹³, Kemerşenik⁹⁴, Sika⁹⁵, Pikal⁹⁶, Velyak⁹⁷ isimli 7 köy 1892 yılı öncesindeki sicillerdedir. Bu tarih ise bizim temel aldığımız 1895-1896 yılı verilerini içeren tablodan öncesine aittir. Bu köylerin Berat kazası dahilinde iken sonradan başka kazalara bağlandığı düşünülebilir. 1895-1896 tarihli Yanya Vilayet Salnamesi'nde belirtilmediği halde sonraki yıllarda Berat ile irtibatlandırılan köylerden bir kısmı aşağıda gösterilmiştir. Bu köyler ilgili vilayet salnamesindeki tabloda yer almazlar. Bu durumda sicillerdeki bilgileri 1895/1896 tarihli

⁸⁹ Ancak Evliya Çelebi'nin bahsettiği Eskibazar ile bu semtin aynı yer olup olmadığı şüphelidir. Çünkü Çelebi'nin şehri ziyaretinde ikisi ırmak kenarında toplam 4'ten fazla pazarın olduğu bilinmektedir. Bk. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 289.

⁹⁰ Salnamedeki tabloda köy ve çiftlik isimleri karışık haldedir. Lakin toplam sayının belirtildiği durumlarda her defasında köy-çiftlik ayrımı yapılmadan köy denilmiştir. Hatta salnamede çiftlik olduğu görülen köylerin sicillerde köy şeklinde ifade edildiği de sıklıkla görülür. Bu durum çiftlik-köy ayrımının evrakı oluşturan memur nazarında her zaman bir ayrım ifade etmediğini ya da ilgili birimin köy-çiftlik statüsünde meydana gelen değişimlerin bir yansıması olarak düşünülebilir. Bk. Y. V. S. , R. 1311/1895-1896, s. 255.

⁹¹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 34/Kar.67/s. 113*, 6 Recep 1287/20 Haziran 1870.

⁹² Bazı kararlarda İstan Çıplak olarak yer alır. Bk A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 55, s. 43*, 19 Şaban 1293/9 Eylül 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar. 30/s. 15*, 10 Mart 1308/22 Mart 1892.

⁹³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 37/Kar. 12/s. 38*, 30 Rabiülevvel 1291/17 Mayıs 1874.

⁹⁴ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 65, s. 19*, 10 Cemazeyilevvel 1293/3 Haziran 1876.

⁹⁵ A. D. A. , *Fon. 128/ Dos. 127/s. 1* , Rabiülevvel 1249/Temmuz-Ağustos 1833. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 200*, 16 Teşrinievvel 1287/28 Ekim 1871. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 671/s. 119*, 27 Cemazeyilevvel 1305/10 Şubat 1888.

⁹⁶ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 51, s. 8*, 5 Rabiulahir 1293/30 Nisan 1876.

⁹⁷ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 33/Kar. 137/s. 50*, 5 Rabiulahir 1292/11 Mayıs 1875.

salnamedeki veriler dışında mukayese edecek başka kaynaklara ihtiyaç duyulur. 1895/1896 yılı devlet salnamesine göre Berat merkez kazasının köy sayısı 218'dir. Bu sayı 1898 ve 1902 yılları arasındaki kayıtlar için de aynıdır⁹⁸. Yani bu süreçte diğer kaynaklara göre Berat kazasının köy sayısında bir değişiklik yaşanmamıştır. Ancak adı geçen 218 köyün dışında bazı köylere yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere şer'iyye sicillerinden tesadüf edilir. Bahsedilen köylerden bir kısmı yeni teşkil edilmiş olabilir. Ayrıca vilayet salnamesindeki köy isimlerinin sağlıklı bir şekilde oluşturulmadığı da akla gelir. Nitekim köy isimlerinin gösterildiği tablonun yer aldığı aynı salnamede kazadaki okulların gösterildiği yerler bahsinde ismi verilen Kabnove köyü⁹⁹ salnamedeki tabloda yoktur. Ama aynı köy çeşitli tarihli şer'iyye sicillerinde Berat kazasında gösterilir¹⁰⁰.

Tablo 2: Şer'iyye Sicillerinden Tespit Edilen Berat Kazasına Ait Bazı Köyler.

Binak ¹⁰¹	Bolovina ¹⁰²	Delisoka ¹⁰³	Delot ¹⁰⁴	Delvet ¹⁰⁵
Domaki ¹⁰⁶	Epirsi ¹⁰⁷	Hotka ¹⁰⁸	Lobş-Lobeş ¹⁰⁹	Kabnove ¹¹⁰
Kara Kala Paşa ¹¹¹	Karakıza ¹¹²	Kerkonesi ¹¹³	Malamirsi ¹¹⁴	Nipahor ¹¹⁵
Nipersundi ¹¹⁶	Riyak ¹¹⁷	Roşdime ¹¹⁸	Poştina ¹¹⁹	Vinişte ¹²⁰

⁹⁸ D. S. , H. 1313, s. 889. ; D. S. , H. 1314, s. 894. ;D. S. , H. 1316, s. 670. ;D. S. , H. 1317, s. 630. ; D. S. , H. 1319, s. 722. ;D. S. , H. 1320, s. 741.

⁹⁹ Y. V. S. , R. 1311/1895-1896, s. 153.

¹⁰⁰ Kute köyü (Bk. Y. V. S. , R. 1311/1895-1896, s. 153, 251.) salnamede okulların sıralandığı sayfada ve köylerin verildiği tabloda yer alırken şer'iyye sicillerinde de bulunur. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 20*, 15 Teşrinievvel 1283/27 Ekim 1867. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 87*, s. 2, 14 Rabiulevvel 1293/9 Nisan 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 49*, s. 88, 18 Safer 1294/4 Mart 1877. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 464*, 3 Teşrinisani 1315/15 Kasım 1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 542*, 21 Teşrinisani 1315/3 Aralık 1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 269*, Ağustos 1316/Ağustos 1900.

¹⁰¹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 705*, 16 Şubat 1315/28 Şubat 1900.

¹⁰² A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar.320/s. 30*, 16 Muharrem 1311/17 Temmuz 1309/29 Temmuz 1893. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 702*, 15 Şubat 1315/27 Şubat 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 220*, Ağustos 1316/Ağustos 1900.

¹⁰³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 237*, Mayıs 1317/Mayıs 1901.

¹⁰⁴ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 113*, Nisan 1317/Nisan 1901.

¹⁰⁵ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 356*, Ağustos 1317/Ağustos 1901.

¹⁰⁶ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 457*, 18 Teşrinievvel 1315/30 Ekim 1899.

¹⁰⁷ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 206*, 25 Temmuz 1316/7 Ağustos 1900.

¹⁰⁸ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 662*, 15 Kanunusani 1315/27 Ocak 1900.

¹⁰⁹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 89*, 14 Mayıs 1316/27 Mayıs 1900.

¹¹⁰ Kapnove, Kapnove imlaları ile verilir. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 20*, 15 Teşrinievvel 1283/27 Ekim 1867. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 1315/3 Aralık 1899*.

¹¹¹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 598*, Kanunuevvel 1316/Aralık 1900.

¹¹² A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 723*, 26 Şubat 1315/10 Mart 1900.

¹¹³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 33/Kar. 70/s. 137*, 4 Muharrem 1293/31 Ocak 1876. ; A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 154*, 24 Haziran 1316/6 Ağustos 1900. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 361*, Eylül 1316/Eylül 1900.

¹¹⁴ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 500*, 6 Teşrinisani 1315/18 Kasım 1899.

¹¹⁵ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 370*, 21 Eylül 1315/3 Ekim 1899.

¹¹⁶ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 715*, 24 Şubat 1315/8 Mart 1900.

¹¹⁷ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 147/s. 11*, 25 Ramazan 1314/27 Şubat 1897. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 359*, 18 Eylül 1315/30 Eylül 1899.

¹¹⁸ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 255*, Ağustos 1316/Ağustos 1900.

Yenice ¹²¹	Zelovize ¹²²	Zelvijan ¹²³
-----------------------	-------------------------	-------------------------

Bir sicilde Berat kazasında bulunan köylerin sonraki tarihli sicil kaydında farklı bir kazanın idari sınırlarında yer aldığı görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken ilgili köyün hangi tarihli sicilde bulunduğudur. Bu tarih ile o zamanki idari yapının karşılaştırılması zaruridir. Hatta bunun için sadece nahiye, kaza ve sancak dağılımı da yeterli olmamaktadır. Nitekim bir kazanın ilgili tarihte teşkil edilmesi tek başına o köyün o kazaya ilhak edildiği anlamına her zaman gelmeyebilir. Üstelik sıklıkla görüldüğü üzere bir ya da birkaç köy ahalisini temsilen muhtarların verdikleri arzuhaller ile köylerinin başka bir kazaya-sancağa ilhakları istenmektedir. Genellikle kaza-nahiye merkezine olan uzaklıkları gerekçe gösterilerek bu köylerin idari mercileri değiştirilmiştir¹²⁴. Diğer neden ise asayişle ilgilidir¹²⁵. Yani kaza-nahiye-sancak taksimatında bir değişiklik olmadığı halde ilgili köyün bağlı bulunduğu idari birim değiştirilebilmiştir.

Buradan hareketle sicillerdeki bilgilerin sadece salnamelerdeki bilgiler ve belirli tarihlerdeki idari taksimat ile mukayesesi kimi zaman yetersiz kalacaktır. Böyle olunca en kesin yanıt, var ise, o köyün irtibatındaki değişikliği açıklayan idari işlemlerdir. Örneğin 1895-1896 tarihli salnamedeki taksimata göre Premedi kazası dahilindeki Penarıtdağlı ve Graboçka köyleri¹²⁶ kaza merkezine uzaklıkları sebebi ile 1908 yılında Manastır vilayetinin Görice sancağı merkez kazasına dahil edilir¹²⁷. Benzer şekilde Nikolare ve Helmi köyleri 1895-1896 tarihli salnamede Premedi kazasında tabi Fraşeri nahiyesinin köylerindedir¹²⁸. Ancak 1908 tarihli belge gösteriyor ki bu iki köy de mesafe nedeni ile Berat sancağı dahilindeki Iskarapar kazasına bağlanır¹²⁹.

Köylerin bağlı oldukları idari birimlerdeki değişiklik Berat kazasında da yaşanır. 1893 yılında Berat sancağının merkez kazasına bağlı köylerin idaresindeki güçlük nedeniyle Loşne kazası teşkil edilir¹³⁰. Sonraki yıllarda Loşne kazasının merkezinde bir takım değişiklik girişimleri olsa da 1912 yılına kadar statüsünü korur¹³¹. Bu bilgiler

¹¹⁹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 94*, s. 3, 17 Rabiulevvel 1293/12 Nisan 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 9*, s. 21, 24 Cemazeyilevvel 1293/17 Haziran 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 195*, 22 Temmuz 1316/5 Ağustos 1900.

¹²⁰ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 501*, 6 Teşrinisani 1315/18 Kasım 1899.

¹²¹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 337*, 13 Eylül 1315/25 Eylül 1899.

¹²² A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 454*, Teşrinievvvel 1316/Ekim 1900.

¹²³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 131*, 5 Haziran 1316/18 Haziran 1900.

¹²⁴ B. O. A. , *DH.MKT. 82-17*, 13 Cemazeyilevvel 1311/21 Kasım 1893. ;B. O. A. , *DH.MKT. 353-59*, 9 Zilkade 1312/4 Mayıs 1895. ;B. O. A. , *DH.MKT. 403-48*, 6 Safer 1313/29 Temmuz 1895.

¹²⁵ B. O. A. , *ŞD. 2013-4*, 29 Zilkade 1302/9 Eylül 1885. ;B. O. A. , *ŞD. 2017-11*, 18 Rabiulahir 1308/1 Aralık 1890.

¹²⁶ Y. V. S. , R. 1311/1895-1896, s. 225.

¹²⁷ B. O. A. , *DH. MKT. 1240-30*, 13 Safer 1326/17 Mart 1908.

¹²⁸ Y. V. S. , R. 1311/1895-1896, s. 227.

¹²⁹ B. O. A. , *DH.MKT. 2675-56*, 12 Zilkade 1326/6 Aralık 1908.

¹³⁰ B. O. A. , *DH.MKT. 2041-32*, 21 Cemazeyilahir 1310/10 Ocak 1893.

¹³¹ Kaymakamlık merkezinin Fiyer'e nakli girişimleri (Bk. B. O. A. , *DH.MKT. 388-2*, 1 muharrem 1313/24 Haziran 1895.) ve ardından Loşne'nin kaza merkezi özelliğini koruduğunu diğer idari işlemlerden takip ederiz. Bk. B. O. A. , *BEO. 2562-192126*, 24 Safer 1323/30 Nisan 1905. ;B. O. A. , *BEO. 3302-247624*, 28 Rabiulevvel 1326/30 Nisan 1908. ; B. O. A. , *DH.MUİ. 27/2-21*, 24 kanunuevvel 1325/6 Ocak 1910. ;B. O. A. , *DH.ID. 144/1-7*, 12 Mayıs 1328/25 Mayıs 1912.

ışığında hem 1895-1896 tarihli vilayet salnamesinde hem de bu tarihten sonraki Berat şer'iyye sicillerinden takip ettiğimiz köylerin bu durumla uyumlu olması gerekir. Yani Loşne'nin kaza teşkili öncesinde sicillerde adı geçen köylerin Berat kazasında yer alması gerekirken, Loşne'nin kaza teşkili sonrasındaki tarihlere ait sicillerden belirlenen köylerin Berat kazasında yer almaması gerekmektedir. Loşne kazasının teşkilinden önceki yani 1893 tarihinden öncesine ait sicillerde, 1895-1896 tarihli salnamede Loşne dahilinde ifade edilen köylerden bir çoğunun Berat kazasında bulunması normaldir. Bu köylere örnek olarak aşağıdaki tablo gösterilebilir.

Tablo 3: Berat Kazası Dahilinde Gösterilen ve Kaza Teşkili Ardından Loşne Kazasına Bağlanan Köyler.

Çerme ¹³²	Çerme Jebşecokze ¹³³	Çerme Kerimat ¹³⁴	Çerme Paşa ¹³⁵	Çiftlik-i Cedit ¹³⁶	Çınar ¹³⁷
Deli Yusuf Viyose ¹³⁸	Dermanes ¹³⁹	Golem ¹⁴⁰	Gurze-i Kebir ¹⁴¹	Gurze-i Sağır ¹⁴²	Fiyer-i Kebir ¹⁴³
Fiyer-i Kozare ¹⁴⁴	Fras Kozare ¹⁴⁵	Jame ¹⁴⁶	Karburnare ¹⁴⁷	Kosove-i Kebir ¹⁴⁸	Kruat-ı Zir ¹⁴⁹
Pire ¹⁵⁰	Radovişte Beğler ¹⁵¹	Radovişte Müslim ¹⁵²	Spolat ¹⁵³	Şane ¹⁵⁴	

¹³² A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 202*, 16 Teşrinievvel 1288/28 Ekim 1872. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 34, s. 16*, 1 Cemazeyilevvel 1293/25 Mayıs 1876.

¹³³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 202*, 16 Teşrinievvel 1288/28 Ekim 1872.

¹³⁴ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 202*, 16 Teşrinievvel 1288/28 Ekim 1872.

¹³⁵ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 201*, 16 Teşrinievvel 1288/28 Ekim 1872. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 8, s. 21*, 24 Cemazeyilevvel 1293/17 Haziran 1876.

¹³⁶ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 54, s. 17*, 10 Cemazeyilevvel 1293/3 Haziran 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar. 18/s. 15*, 6 Mart 1308/18 Mart 1892.

¹³⁷ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 33/Kar. 77/s. 43*, 26 Rabiulevvel 1292/2 Mayıs 1875.

¹³⁸ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 32/Kar. 735/s. 123*, 20 Cemazeyilahir 1305/4 Mart 1888.

¹³⁹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 51/Kar. 157 /s. 12*, 16 Şubat 1308/28 Şubat 1893.

¹⁴⁰ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 91, s. 12*, 12 Rabiulahir 1293/7 Mayıs 1876.

¹⁴¹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 34, s. 27*, 5 Cemazeyilahir 1293/28 Haziran 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 358, s. 95*, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890.

¹⁴² Bazı kayıtlarda Gurze-i Küçük. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 22*, 15 Teşrinievvel 1283/27 Ekim 1867. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 34/Kar. 86/s. 64*, 12 Rabiulahir 1287/12 Temmuz 1870.

¹⁴³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 620, 27Kanunusani 1315/8 Şubat 1900. ;A. D. A. , Fon. 128/Dos. 24/Kar. 364, s. 97*, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890.

¹⁴⁴ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 364*, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890.

¹⁴⁵ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 96, s. 12*, 13 Rabiulahir 1293/8 Mayıs 1876.

¹⁴⁶ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 37/Kar. 36/s. 27*, 2 Rabiulevvel 1291/19 Nisan 1874.

¹⁴⁷ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 28, s. 6*, 26 Rabiulevvel 1293/21 Nisan 1876. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 17, s. 23*, 26 Cemazeyilevvel 1293/19 Haziran 1876.

¹⁴⁸ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 49, s. 67*, 17 Zilkade 1293/4 Aralık 1876.

¹⁴⁹ A. D. A. , *Fon 128/Dos. 7/s. 87*, 20? Rabiulevvel 1276/17 Ekim 1859.

¹⁵⁰ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 19*, 15 Teşrinievvel 1283/27 Ekim 1872.

¹⁵¹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 24/Kar. 286*, Kanunuevvel 1306/Aralık 1890.

¹⁵² Radoviştiz Müslim şeklinde imla edilmiş. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 210*, 27 Nisan 1288/9 Mayıs 1872.

¹⁵³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 115/s. 7*, 18 Mart 1285/30 Mart 1869.

¹⁵⁴ A. D. A. , *Fon 128/ Dos. 7/s. 90*, 20 Rabiulahir 1276/16 Kasım 1859.

Ancak Loşne kazasının teşkilinden sonra da bazı köyler yine Berat kazası dahilinde bulunmaya devam eder. Mesela Salçe Kozare¹⁵⁵, Kinoroka¹⁵⁶, Kert¹⁵⁷ ve Bresnake¹⁵⁸ isimli köyler Loşne'nin kaza teşkili ardından da Berat kazasıdır. Bu durum Loşne'nin kaza teşkilinin ardından bu köylerin yeniden Berat'a ilhak edildiğini akla getirdiği gibi ilgili vilayet salnamesindeki tablonun sorgulanması gereğini ortaya koyar.

Berat sancağı dahilinde Loşne kazasının teşkilinde gördüğümüz durumun benzeri Goşnička için de geçerlidir. Goşnička kazası 1893 yılında Loşne'nin kaza teşkili esnasında Timoriçe ve Iskarapar adlı iki kazanın birleştirilmesiyle kurulan bir kazadır¹⁵⁹. Kaza teşkilinden önce ilgili vilayet salnamesindeki tabloda yer alan köyler Berat kazasıdır. Örneğin 1876 tarihli sicil kaydına göre Koçan¹⁶⁰ köyü Berat kazasıdır ki bu durum o tarihteki idari taksimat ile uyumludur. Ancak yaşanan idari değişiklik sonrası 1895-1896 tarihli salnamede Goşnička kazası dahilinde ifade edilen köylerden bazıları bu tarihten sonraki sicillere göre Berat'tadır. Bu köylerden Rahoviçe¹⁶¹, Mujaka¹⁶², Çorotata¹⁶³, Sorani¹⁶⁴ 1899 ve 1901 tarihli kararlarda Berat bünyesindedir. İlgili köylerle alakalı yaşanan değişikliklerle alakalı idari tasarrufu gösteren belge tespit edilemedi. Bu nedenle bahsedilen köylerin hangi gerekçelerle idari mercilerinin değiştirildiğini bilemiyoruz. Bunun sebebi Goşnička kazasının merkez ve isminin değiştirilmesi ve yerine Iskarapar'ın yeniden teşkili esnasındaki idari değişiklikler olabilir. Yani Iskarapar'ın teşkili esnasında Goşnička dahilindeki bazı köyler farklı kazalara -ki bu örneklerde Berat'a- bağlanmışlardır denilebilir.

Sonuç

Şer'iyye sicilleri vasıtasıyla elde edilecek bilgiler sosyal tarihle alakalı çalışmalara yardımcı olabileceği gibi idari tarih araştırmaları için de önemlidir. Mahalle isimlerinin tespiti ve farklı yıllara ait sicillerden yapılacak çalışmalar ile bu isimlerdeki süreklilik-değişiklik görülebilir. Ayrıca bu sayede o merkezin nüfusu ile ilgili öngörüler ortaya konulabilir. Nitekim bu çalışmada Berat şehrine ait mahalle isimleri tespit edilmeye çalışılmış ve bu isimlerdeki değişiklikler de ortaya konulmuştur. Bu şekilde bir şehrin-kasabanın gelişim süreci de izlenerek idari yapıya dair değişikliklerin de takibi mümkün olmaktadır. Diğer bir mesele ise Tanzimat'ın ilk yıllarında uygulanan ve sonradan vilayet

¹⁵⁵ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 57/Kar. 419/s. 98*, 9 Rabiulevvel 1307/3 Kasım 1889.

¹⁵⁶ İlgili kararda Kinokare şeklindedir. Bk. A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 380*, 25 Eylül 1315/7 Ekim 1899.

¹⁵⁷ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 34/Kar. 36/s. 225*, 9 Safer 1288/30 Nisan 1871. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 627*, 25 Kanunuevvel 1315/6 Ocak 1900.

¹⁵⁸ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 63*, 22 Nisan 1316/5 Mayıs 1900.

¹⁵⁹ Kazanın teşkilinden (Bk. B. O. A. , *BEO. 156-11630*, 3 Şaban 1308/20 Şubat 1893.) sonraki yıllarda idari merkezi değişir. Ardından bu kazanın adı yeniden teşkil edilen Iskarapar olur. Bk. B. O. A. , *DH.MKT. 2214-43*, 13 safer 1317/23 Haziran 1899.

¹⁶⁰ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 134/Kar. 66*, s. 44, 20 Şaban 1293/10 Eylül 1876.

¹⁶¹ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 379*, 25 Eylül 1315/2 Cemazeyilahir 1317/7 Ekim 1899.

¹⁶² A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 387*, 26 Eylül 1315/3 Cemazeyilahir 1317/8 Ekim 1899.

¹⁶³ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 384*, 25 Eylül 1315/7 Ekim 1899. ;A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 475*, 26 Teşrinievvel 1315/7 Kasım 1899.

¹⁶⁴ A. D. A. , *Fon. 128/Dos. 27/Kar. 340*, Temmuz 1317/7 Temmuz 1901.

sistemine geçilerek terk edilen eyalet sistemindeki idari taksimatın hukuki-kazai anlamı ile kadıların yetki alanlarından nasıl ayrıştığı takip edilmesidir. Bu çalışmada Berat kazasının Yenişehir-i Fenar mevleviyeti dairesinde olmakla birlikte idari ve mali bakımdan Yanya eyaleti dahilinde bulunduğu gösterilmiştir.

Yanya'nın vilayet teşkili ile Berat sancak merkezi olmaya devam etmiştir. Sancak dahilindeki idari taksimatta dair değişiklikler Loşne ve Goşniçka kazalarının teşkili süreçlerinde görüldüğü üzere Berat kadı sicillerinden de takip edilebilmektedir. Bunu, kazaların bünyesindeki köy isim ve sayılarının verildiği Rumi 1311 tarihli Yanya Vilayet Salnamesi ile sicillerdeki bilgilerin mukayesesi sonrası ortaya koyabiliyoruz. Ancak bu iki kaynağın hem içerik hem de zamansal farklılıklarını daha iyi anlamlandırabilmek için belgelerden de faydalanılması gerekmektedir. Aksi takdirde sicillerdeki bilgilerin tek başına idari tarih bakımından kavramsallaştırılması güçtür. Bu sebeple sicillerden yola çıkılarak ortaya konulmaya çalışılan idari taksimata dair önermelerle alakalı muhtemel yanlışların önüne geçebilmek için farklı kaynakların da kullanılması yararlı olacaktır. Ancak bu şekilde sicillerdeki verilerden idari birimlerin ve bu birimlerdeki değişikliklerin tespiti sağlıklı olmaktadır. Nitekim bu yöntem neticesinde bu çalışmada izlendiği üzere idari taksimattaki değişikliklerin şer'iyye sicillerine detaylı bir şekilde yansıdığı görülmektedir.

Kaynaklar

1.Arşiv Malzemesi

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B. O. A.)

- Babıali Evrak Odası Evrakı (*BEO.*)
 Ceride Odası Defterleri (*ML. CRD. d.*)
 Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (*DH. İD.*)
 Dahiliye Nezareti Dahiliye Muktubi Kalemi (*DH.MKT.*)
 Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (*DH.MUI.*)
 İrade Dahiliye (*İ. DH.*)
 İrade Meclis-i Vala (*İ.MVL.*)
 Şurayı Devlet Evrakı (*ŞD.*)

1.2. Arnavutluk Devlet Arşivi (A. D. A.)

Koleksione te Sherijeve te Vilajetit te Janines, Fondit 128, Dosjes Nr. (Yanya Vilayeti
 Şer'iyye Sicilleri, Fon 128, Dosya No)

- A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 3-8.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 10, 13, 16.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 20,21, 24.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 26, 27.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 30-38.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 41.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 51, 52, 55, 57, 58.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 65, 71, 72, 91.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 112-116.*
 A. D. A. ,*Fon. 128/Dos. 121-147.*

2. Süreli Yayınlar

2.1.Devlet Salnameleri

- H. 1263- H. 1268.
 H. 1270- H. 1273.
 H. 1275.
 H. 1284-H. 1285.
 H. 1294.
 H. 1305.
 H. 1312- H. 1314.
 H. 1316- H. 1317.
 H. 1319- H. 1320.

2.2. Vilayet Salnameleri

Yanya Vilayet Salnamesi, R. 1311/M. 1895-1896.

3. Kütüphane Malzemesi

- Akgündüz, Ahmet; "İ'lâm", *DİA*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, ss. 72-73.
- Akgündüz, Ahmet; "İslâm Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 54-68
- Akyıldız, Ali; "Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti", *DİA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, ss. 7-8.
- Baykara, Tuncer; "Kaza (Osmanlılar'da Kadının Yetki Alanını İfade Eden İdari Birim)", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 119-120.
- Bektaş, İrfan; "86 No'lu Kütahya Şer'iyye Sicili Defterinin (1. Bölüm) Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kütahya 2011.
- Beşirli, Mehmet; "385 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili'nin Tanıtımı ve Osmanlı Şehir Tarihi Açısından Önemi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.10, Ankara 1999, ss. 3-25.
- Erkan, Nevzat; "18. YY'ın İlk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri-Şer'iyye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında-", *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2012.
- Esiroğlu, Gülseren; "H. 1283-1284/M. 1866-1868 (34 Nolu) Antakya Şer'iyye Sicili (Transkripsiyon ve Değerlendirme)", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Hatay 2015.
- Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, VIII. Kitap, İstanbul; Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Gedikli, Fatih "Kaza (Osmanlı Devleti'nde Kaza)", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, ss. 117-119.
- Gedikli, Fatih "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, ss. 187-213.
- Giray, Muhteşem; "Berat", *DİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, ss. 473-475.
- Günay, Vehbi; "Balkan Şehir Tarihleri Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicillerinin Envanter ve Kataloglarının Tespiti Hakkında", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 18, S. 2, Aralık 2003, ss. 71-82.
- İskender, Pelin; "Bir Yerel Tarih Araştırması: 17. Yüzyıl Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 13, S. 2, Ekim 2005, ss. 565-582.
- Kara, Tuğba; "III. Ahmed Devrinde İstanbul'da Sosyal ve Kültürel Hayat", *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Samsun 2014.
- Nuro, Kuştim; "The Significance Of The Kadı Registers (Ser'iyye Sicilleri) Of The Ioannina, Manastır And Shkoder Provinces For Studies Of The Ottoman Period", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, C. 3, S. 5, Mart 2016, ss. 82-91.
- Oğuz-Akgündüz, Mustafa ve Ahmet; "Hüccet", *DİA*, C. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss. 446-450.

- Ortaylı, İlber; “Kadı (Osmanlı Devleti’nde Kadı)”, *DİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, ss. 69-73.
- Pınar, Batuhan; “İstanbul Müftülüğü Şerhiye Sicilleri Arşivi Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği’ne Ait 673 Numaralı Hüccet-i Şerhiye Defterinin Çeviriyazısı ve Kısa Değerlendirilmesi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilimdalı*, İstanbul 2014.
- Kütükoğlu, S. Mübahat; “Berat”, *DİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, ss. 472-473.
- Kütükoğlu, S. “Ferman”, *DİA*, C. 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, ss. 400-406.
- Sezer, Musa; “78/2 Numaralı Kayseri Şerhiye Sicili (H. 1078-1079/M. 1668) Transkripsiyon ve Değerlendirme”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri* 2008.
- Şemseddin Sami, *Kamus’ul A’lâm*, C. II. , Mihran Matbaası, İstanbul 1889.
- Taş, Yasin; “Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa’da Sosyal Hayat”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2013.
- Uğur, Yunus; “Şerhiye Sicilleri”, *DİA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, ss. 8-11.
- Uran, Fatih; “Mevleviyet”, *DİA*, C. 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, ss. 467-468.
- Yücekaya, Hüsnü; “Şerhiye Sicillerine Göre: 19. Yüzyılda Amasya, Kayseri, Tokat ve Trabzon Şehirlerinde Dokumacılık”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2011.